

municipalservicesproject

OCCASIONAL PAPER No.22 – DECEMBER 2013

Türkiye'nin devlet bankalarını geri kazanmak

Thomas Marois ve Ali Rıza Güngen

Series Editors: David A. McDonald and Greg Ruiters

PROJE HAKKINDA

Municipal Services Project (MSP) Afrika, Asya ve Latin Amerika'da elektrik, sağlık, su ve sağliğa uygunluk alanında hizmet temininin ticarileştirilmesi ve özelleştirilmesine karşı alternatifleri inceleyen bir araştırma projesidir. Projede, başarılı alternatif hizmet sağlama modellerini, bunların sürdürülebilirliği ve yeniden üretilebilirliği için gerekli koşulları anlamak üzere inceleyen dünyanın çeşitli bölgelerinden akademisyenler, sendikalar, sivil toplum kuruluşları, toplumsal hareketler ve aktivistler yer almaktadır.

© 2014 Municipal Services Project

This project is funded by the Canadian government through the International Development Research Centre (IDRC).

Partners

Africa Water Network | Queen's University | African Centre on Citizenship and Democracy | Red Vida | Centro de Estudios Superiores Universitarios | Regional Network on Equity in Health in Eastern and Southern Africa | Focus on the Global South | School of Oriental and African Studies | People's Health Movement | Transnational Institute | Public Services International Research Unit | University of Ottawa School of International Development and Global Studies

İçindekiler

Yönetici özeti	2
Giriş	4
Devlet bankaları farklı mı?	5
Türkiye'deki devlet bankalarının tarihi	6
Piyasaya dönük yeniden yapılandırma	8
Türkiye'nin devlet bankalarının bugünü	9
Türkiye devlet bankalarının değerlendirilmesi	11
Piyasa dışı finansal eşgüdüm	13
Kriz ve istikrarsızlık dönemlerinde destek	14
Erişim	15
Tasarruf sahipleri için güvenli bölge ve alternatif finansman.....	15
Verimlilik.....	16
DB'ler Türkiye'nin neoliberal hükümetlerinden sağ kurtulabilir mi?.....	17
Sonuç	18

YÖNETİCİ ÖZETİ

İlerici devlet bankacılığı sürdürülebilir kalkınma için elzemdir. 20. Yüzyılın başlarından bu yana halkın tasarruflarını toplayarak hükümet projelerinin finansmanı doğrultusunda yurtiçi kredileri olarak dağıtan devlet bankalarının (DB'ler), ulusal kalkınma stratejilerinin ve kamusal altyapının inşasının merkezinde yer aldığı Türkiye'nin deneyimi buna bir örnektir. Türkiye hükümeti daha sonra ekonomik liberalizasyon girişiminin bir parçası olarak özel bankacılığı teşvik etmiştir ancak sürecin başarısızlığı ile devlet öncülüğünde bir kalkınma stratejisine dönülmüştür. 1970'ler itibarıyla on kadar ticari devlet bankası ve üç kalkınma bankası, özel ve yabancı bankalardan çok daha fazla kredi vererek, sektördeki varlıkların yüzde 70'ten fazlasını kontrol etmekteydi.

2001 bankacılık krizi sonrasında yinelenen bir özelleştirme itkiyle birlikte otuz yıllık neoliberal yeniden yapılanma, bu süreci takip etti. Yine de üç büyük ticari devlet bankası ve üç küçük kalkınma bankası ulusal kalkınmanın finansmanı için alternatif kaynaklar sunmaya devam etmektedir. Birlikte sektördeki varlıkların 193 milyar dolara (USD) varan, yaklaşık yüzde 30'unu kontrol etmektedirler. Sanayileşme, kamusal altyapı, diğer devlet teşebbüsleri, tarım, zanaat, kooperatifler ve benzeri alanlarda finansman sağlayarak kurumsallaşmış kalkınma hedeflerini gerçekleştirmek doğrultusunda sürdürülebilir bir şekilde faaliyet göstermişlerdir.

Bu çalışma sektördeki elliden fazla kilit aktörle yapılan kapsamlı mülakatlardan yararlanarak devlet bankalarının geçirdiği dönüşümlerin ardındaki etkenleri araştırıp devlet bankacılığı ile ilgili farklı algıları inceleyerek Türkiye'nin devlet bankacılığı deneyimi üzerine tarihsel ve niteliksel bir perspektif geliştirmektedir. Vardığımız sonuca göre kamu bankacılığı modeli devlet bankalarına özel sektöre özgü karı azamileştirme zorunluluğundan belirgin avantajlarla uzaklaşma olanağı sunabilir:

- piyasa dışı finansal eşgüdüm odağı
- finansal kriz zamanlarında destek
- finansmana erişim
- tasarruf sahipleri için güvenli liman sunma
- arttırılmış verimlilik

Ancak özel bankacılığa alternatif olarak ilerici bankacılık savunucuları için DB'lerin yeni kar talimatlarının bunların toplumsal ve kalkınmacı 'alternatif' faydalarını aşındırdığının farkına varmak önemlidir. Kamu bankacılığı modeli açık bir şekilde tehdit altındadır ve Türkiye'nin DB'lerini sadece savunmayı değil en ilerici hedeflerini yeniden kazanmak ve şimdiki sınırlılıklarının ötesine geçecek yenilikler getirmeyi amaçlayan popüler ve siyasal stratejileri geliştirmek ve tartışmak için acil bir ihtiyaç bulunmaktadır.

Özel bankaları kurtarmak için trilyonlarca doların harcandığı süregiden küresel ekonomik kriz bağlamında Türkiye deneyimi özel bankacılığa karşı hayata geçirilebilir alternatifler doğrultusunda, daha sürdürülebilir ve ilerici kalkınma örüntülerine ve bir bütün olarak kamu sektörünün güçlenmesine katkıda bulunacak önemli ve yerinde öngörüler sunabilir.

Giriş

Devlet bankaları (DB'ler) uzun süredir kalkınma için alternatif finansman sağlayagelmiştir; ancak tıpkı kamu hizmeti sunan diğer kurumlar gibi onlar da son birkaç on yılda neoliberal özelleştirme ve piyasaya dönük yeniden yapılandırma süreçlerinden geçmişlerdir. Yine de önemli DB'ler su, sağlık ve elektrik gibi temel kamu hizmetleri için kamusal finansman sağladıkları ve istikrarlı kalkınma kredileri sundukları düzinelerce ülkede varlıklarını sürdürmektedir (bkz. Marois, 2013). DB'lerin, temel hizmetlerin sağlanmasında kendilerinden destek alınmasa da, önemli ve özgün işlevlerini korudukları Türkiye bunun bir örneğidir.

Amerikan eşikaltı krizinin, trilyonlarca doların özel bankaların kurtarılması için harcıdığı küresel çapta bir finansal krizi tetiklediği düşünüldüğünde bu tartışma oldukça vakitlidir. Statükonun savunucuları hâlâ gündeme hâkim olsalar da, günümüzün kamu bankacılığı deneyimlerinin özel bankacılığa karşı geçerli alternatiflere işaret eden, önemli ve vakitli dersler sunduğunu görmekteyiz.

Kalkınma ve kamu altyapısının kamu sektörü tarafından ilerici biçimde finanse edilmesi neoliberal olmayan kalkınma stratejilerinin geliştirilmesi açısından elzemdir. Ne var ki 'kalkınma finansmanı' alanı mevcut alternatif bankacılık pratikleri üzerine kolektif bilgimizin en eksik ve neoliberal finansal ortodoksinin en köklü olduğu alandır. Bu bakımdan, Türkiye kamu bankacılığı örneği öğreticidir. 30 yıllık neoliberal yeniden yapılandırmaya rağmen, devletin sahip olduğu üç büyük ticari banka ve üç küçük kalkınma bankası alternatif kalkınma finansmanı sunmayı sürdürmektedir. DB'ler 20. yüzyılın başlarından beri Türkiye'nin ulusal kalkınma ve kamu altyapısı inşası stratejilerinin merkezinde olmuştur. DB'ler ülke çapına yayılmış şubeleriyle kişilerin tasarruflarını toplamış ve hükümet projelerinin finansmanına katkıda bulunmak üzere yurtiçi kredileri olarak kullanmışlardır. DB'ler kurumsallaşmış kalkınma görevlerini yerine getirmek, sanayileşmeyi, kamu altyapısını, diğer kamu teşebbüslerini, tarımı, küçük esnafı, kooperatifleri ve nicelerini finanse etmek amacıyla sürdürülebilir biçimde on yıllardır çalışmaktadır.

DB'lerin faaliyetlerinde periyodik olarak sorunlar yaşanmış, ancak bu bankalar -Türkiye'nin neoliberal dönüşümünün yarattığı istikrarsızlığın sorunların kaynağında olduğu- 1990'ların sonlarına kadar önemli sıkıntılar yaşamamışlardır. 2001 Türkiye bankacılık krizi neoliberalizmi savunanlara, DB'lere dayatılan ideolojik reformları içeren piyasa yanlısı yeniden yapılandırmayı uygulatmak için bir fırsat sunmuştur. Buna rağmen, Türkiye DB'lerinin, mevcut tek alternatif bankacılık seçeneği oldukları ve kurumsal yapıtaşları neoliberalizmin ötesine geçmek için büyük bir potansiyel taşıdığı kadarıyla, kalkınma finansmanının özel sektör tarafından sağlanmasına karşı halen ilerici bir alternatif sunduğunu iddia ediyoruz.

Bu makale konuyu daha kapsamlı olan kamusal-özel finansman karşıtlığı tartışması içerisinde konumlandırarak, Türkiye'deki DB deneyimine odaklanmaktadır. Kamu bankacılığının genel anlamdaki potansiyelini, karşı karşıya olduğu sorunları ve Türkiye'de kamu hizmetlerinin finansmanı için

nasıl kullanılabileceğini vurgulamaktayız. Türkiye örneği kendine has özelliklere sahip olsa da, bu alan çalışmasının dünyanın başka yerlerindeki kamu bankacılığı tartışmaları açısından da bilgilendirici katkılar sunmasını umuyoruz.

Devlet bankaları farklı mı?¹

Türkiye DB'leri üzerine tartışmamız ve onları savunmamızın 'devlet' mülkiyetini -sanki bu tek başına özel finansmana ilerici bir alternatifmiş gibi- idealleştiren bir anlayışa dayanmadığını vurgulamamız gerekir. Hedefimiz daha ziyade Türkiye DB'lerinin mevcut ya da potansiyel ilerici alternatifler sunabilmelerinin nedeninin, özel benzerlerini yapısal olarak bağlayan kâr etme zorunluluğundan uzaklaşabilmelerini sağlayan yeniden üretim temelleri ve kamu sektöründeki kökleri olduğuna işaret etmektir. Bu, DB'ler dâhil, Türkiye'deki devlet teşebbüslerinin kâr-güdümlü hale gelemeyeceği anlamına gelmez; bu tür ideolojik tercihler iktidar ve sınıf ilişkilerinin devlet aygıtlarında ve DB'lerde nasıl billurlaştığına bağlıdır.

DB'lerin kendileri toplumsal iktidar ve sınıf ilişkilerinin tarihsel olarak biçimlenen kurumsallaşmalarıdır ve bu halleriyle kolektif olarak örgütlenmiş dönüşüme açıktırlar (Marois, 2012: 29; ayrıca bkz. Hilferding, 2006). Böyle bir yaklaşım, hâkim birikim yapıları bağlamında anlamlandırılan devlet bankacılığı kurumlarına dair daha fazla alan çalışması ve niteliksel araştırma gerektirmektedir. Bu nedenle biz 'devlet' mülkiyetini bir başlangıç olarak niceliksel anlamda, devletin, siyasi denetim ve devlet idaresinin bazı biçimlerini içerecek biçimde, bir bankanın hisselerinin çoğunluğuna sahip olması olarak tanımlasak da (bkz. McDonald & Ruiters, 2012: 3-7), bu mülkiyetin daha derin içeriği niteliksel ve tarihsel olarak kapitalizmin yapısal sınırları bağlamında ortaya çıkarılmayı beklemektedir.

Bununla beraber özel 'şirket' bankalarıyla aradaki farklar belirgindir. Özel bankalar sürekli kâr etmek için rekabet etmek zorundadır; yoksa varlıkları sona erer (Guttman, 1994: 19). Devlet otoriteleri kapitalist yeniden üretimin bu koşulunu tanzim edebilir ancak özel bankanın kendisini ortadan kaldırmadan kâr zorunluluğunu ortadan kaldıramazlar.

Öte yandan DB'ler devletin kurumsal ve maddi matrisi içerisinde var olurlar ve bu onlara özel sektöre özgü kârı azamileştirme zorunluluğundan potansiyel olarak uzaklaşma olanağı sağlayan farklı bir yeniden üretim temeli sunar. Bunun nedeni devletlerin, vergilendirme, kamu teşebbüslerinin ürettiği fazla ve gelecekteki kamu gelirlerine karşılık borçlanma gibi piyasa rekabeti ile sınırlı olmayan farklı kaynaklardan gelen kamu gelirleri yaratmasıdır (bkz. O'Connor, 2009: 179). Bu biçimiyle devlet aygıtı Neil Brenner'ın belirttiği gibi "değer akışlarına yön vermek için gerekli donanıma sahiptir" (1998: 469). Elde edilen tüm kamu gelirleri farklı kamu etkinliklerini çaprazlama sübvansede edebilir. Bu nedenle DB'ler para kaybedebilir (ederler de), kar zarar açısından başabaş kalabilir (kalırlar da) ya da kar edebilir (ederler de); ancak bu, mülkiyet biçiminin doğasına atfedilecek içkin bir davranış biçiminden ziyade DB'lerin tikel ve değişebilir kurumsal ve siyasi önceliklerine bağlıdır.

DB'leri ayrıcalıklı kredi tahsis kurumları yapan şey şudur: kârlılık yükümlülüğü tarafından kesin olarak yönlendirilmezler ve toplumsal olarak belirlenen diğer ihtiyaçlara karşılık verebilirler. Ancak bu DB'lerin genel bir kamu çıkarı için çalışacaklarını garanti etmez. Piyasaya dönük yeniden yapılandırma DB'leri de girişken biçimde kâr etmeye yönelmiş bir patikaya sevk edebilir. Kısacası, DB'leri özel bankalardan ayıran şey 'mülkiyet' değil kapsamlı siyasi ve toplumsal olumsuzluklara tabi olan, nesnel olarak farklı, kurumsal ve maddi yeniden üretim esaslarıdır.

Türkiye'deki devlet bankalarının tarihi

Dünyanın başka yerlerinde olduğu gibi Türkiye'de de sömürge sonrası kapitalizme geçiş için sermaye bulmak başa çıkılması gereken bir sorundu. Çözüm bir 'kısmi rezerv' sistemi yoluyla parasal tasarrufları toplayıp borç verilebilir sermaye olarak seferber etme kapasitesine sahip bankaların gelişmesini desteklemektir.

Bu ilk bankaların çoğu özel ve/veya -Avrupa güçlerinin imparatorluk ve sömürge hevesleriyle bağlantılı olan- yabancı bankalardı. Türkiye'de, örneğin, Avrupalıların sahip olduğu Osmanlı Bankası, zayıflayan İmparatorluğun maliyesinin kontrolünü 1863'te ele geçirdi ve resmi borçları geri çevirip muazzam getiriler elde etti (nefret uyandırıcı Düyun-u Umumiye olarak bilinir) (Eldem, 2005; ayrıca bkz. Pamuk, 2004). Yerel özel bankalar, ortaya çıktıkları yerlerde genellikle küçük çaplıydı ve madencilik gibi doğal kaynakların işlenmesine dönük sanayilerle bütünleşmişti. Özel sektörün yatırım ve kamusal altyapı finansmanı alanında istikrarlı biçimde ihtiyaca cevap verdiği bir durum hiçbir zaman yaşanmadı. Özel bankalar Türkiye'nin geniş çaplı kalkınmaya dönük finansal ihtiyaçlarına karşılık verme konusunda tamamıyla yetersiz ve isteksizdiler (bkz. Kuruç, 1987). Türkiye'nin devlet yöneticileri yurtiçi tasarrufları bir havuz haline getirip seferber etmek için alternatif araçlar bulmak zorundaydı ve DB'lerin kurulması tek çözüm haline geldi (bkz. Gerschenkeron, 1962). Türkiye Cumhuriyeti'nin 1923'te kurulmasından itibaren DB'ler, ulusal kalkınma ve devlet kurma süreçlerinin finansmanında aktif ve etkili bir rol aldılar (BAT, 1999).

“Türkiye'de kapitalizme geçiş, o dönemin tüm çevre ekonomilerinin yaşadığı kıt kaynak sorunlarını yaşarken, aynı zamanda, Osmanlı'nın zaten zayıf olan vergi altyapısının üzerine bir de İslam ve faiz gelirinin yasaklanmasına yönelik dini emirlerin oluşturduğu sorunlarla karşı karşıyaydı. Bu, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nde sermaye biriktirmeyi zorlaştırıyordu ve bankacılığın 1923 İzmir İktisat Kongresi'nin odak noktası olmasının nedeniydi.”

Eski üst düzey Hazine yetkilisi, kıdemli bürokrat, akademisyen. Yazarın görüşmesi, Nisan 2013, Ankara.

Takip eden yaklaşık on yıl boyunca Türkiye'nin devlet otoriteleri devlet mülkiyetinde güçlü bir ticari bankacılık aygıtı inşa ettiler (bkz. Tablo 1). Ticari banka, bizim amaçlarımız açısından, standart kamusal mevduat toplayan, çok şubeli, çoklu hizmet sunan kredi tahsis kurumları olarak anlaşılabilir. Buna karşılık kalkınma bankaları genel olarak kamusal mevduat kabul etmeyen ve özelleşmiş kurumlardır. Ancak her ikisi de rezervlerinin çok üzerindeki miktarlarda borç verebilirler. Türkiyeli devlet yöneticileri çok öncelerden beri kalkınma bankacılığı denemeleri yapmışlarsa da (örneğin 1925'te kurulan Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası) 'kalkınma' bankaları ülkede hiçbir zaman özel bir öneme sahip olmamıştır. Devlet yöneticileri daha ziyade, açıkça belirlenmiş kalkınma yönelimleri olan, ticari mevduat toplayan büyük DB'ler kurmaya odaklanmışlardır (Öztürk vd. 2010, 161).

Bu ticari bankaların bugün hala varlığını sürdüren en eski, en büyük ve en önemli örneği, görevi ve kredi işlemleri çiftçileri ve tarımsal kalkınmayı desteklemek üzere biçimlendirilen (1863'te kurulan) Ziraat Bankası'dır. Ziraat Bankası resmi olarak, tarımsal faiz oranını belirleyen Tarım Bakanlığı'na bağlanmıştır. Bir diğer önemli DB, kredilerini diğer KİT'lere yönlendirerek Türkiye'nin devlet önderliğindeki kalkınma stratejisini finanse etmekle görevlendirilmiş (1933'te kurulan) Sümerbank'tır (Keser, 1993: 77). Aynı dönemde kendi görevleri kapsamındaki kooperatif toplulukları, esnaf ve sanatkârlara, Sanayi Bakanlığı ile sahip oldukları bağlantılar yoluyla hizmet veren çeşitli yerel Halk Bankaları da ortaya çıkmıştır. Bu DB'ler bugün Türkiye'de ikinci büyük DB olan Halkbank çatısı altında birleşmiştir. (1933'te kurulan) Belediyeler Bankası ise 1945 yılında, bir kalkınma bankası olan İller Bankası çatısı altında birleştirilmiştir ve altyapı finansmanı alanında Türkiye'nin belediye, köy ve il düzeyindeki idarelerini desteklemeyi sürdürmektedir.

TABLO 1:
Erken cumhuriyet döneminde devlet bankaları

Devlet Bankası	Kurulduğu Yıl	Verilen Kalkınma görevi ya da finansman hedefi
Ziraat Bankası	1863/1888	Tarım
Emlak Bankası	1927	İpotekli konut satışı ve emlak kredileri
Sümerbank	1933	Diğer KİT'ler ve sanayileşme
Belediyeler Bankası	1933	Su, elektrik, kanalizasyon ve imar planlarının hazırlanması gibi belediyelere ait altyapı projeleri
Etibank	1935	Elektrik enerjisi üretim kapasitesi, madencilik ve maden piyasası
Denizbank	1937	Denizciliğin gelişmesi
Halkbank	1938	Kooperatifler, zanaatkarlar, esnaf ve küçük üreticiler

Türkiye devleti 1940'ların ortaları ve 1950'lerin sonları itibariyle bir ekonomik liberalleşme denemesinin parçası olarak özel bankacılığı teşvik etmiştir. Bu süreçte hüsrana uğrayan Türkiye, 1960'lar itibariyle devletin önder olduğu bir kalkınma stratejisine kararlı bir geçiş yapmıştır. On civarı farklı ticari devlet bankası ile üç kalkınma bankası, on yıl içinde özel ve yabancı bankaların toplamını oldukça aşan miktarda kredi sağlayarak sektördeki tüm varlıkların % 70'inden fazlasını kontrol eder hale gelmiştir (BAT, 1999: 24; BAT, 1971). Bu DB'ler, Beş Yıllık Kalkınma Planları uyarınca yatırımları eşgüdümlü kılmak, teşvik kredilerine karar vermek ve döviz kaynaklarını bölüştürmek amacıyla 1961 yılında kurulan Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ile işbirliği içerisinde çalışmaktaydılar (Aydın, 2005: 34-5; Keyder, 2000: 204; Marois, 2012: 55-6). DB'ler Türkiye'nin 1980'lerde neoliberalizme geçişine kadar ulusal kalkınma finansmanı sorununa istikrarlı, sürdürülebilir ve popüler bir çözüm sunmuşlardır.

Piyasaya dönük yeniden yapılandırma

1970'li yılların ortaları ve sonları itibariyle, devlet önderliğindeki kapitalist kalkınmanın altın çağı olduğu söylenen dönem alacakaranlık yıllarına girmiştir. 1970'lerde bir dizi petrol şoku küresel ekonomiyi vurmuş ve Amerika Birleşik Devletleri bir yüksek enflasyon ve resesyon dönemine girmiştir. Buna karşılık ABD Hazine'si yurtiçi faiz oranlarının tırmanmasına izin vererek dünyanın farklı yerlerinde faiz oranlarının % 20'lere kadar ve daha fazla artmasına sebep olmuştur. Gelişmekte olan dünyada bunun sonucu olarak patlak veren meşhur borç krizleri piyasaya dönük kalkınma yanlılarına, kriz öncesinde uygulanması siyasi olarak imkânsız olan yapısal dönüşümler için bastırma, yani neoliberalizmi uygulama olanağı sunmuştur (Cypher, 1989; Harvey, 2005).

Türkiye toplumu da bu istikrarsızlıktan zarar görmüştür. DB'lerin kârlılığı ve istikrarı, devlet yöneticilerinin Türkiye'nin kalkınmasında özel bankacılık ve finansa çok daha büyük bir rol biçmeleri sonucu 1970'lerin sonlarıyla birlikte aşınmaya başlamıştır. 1980'ler bir askeri darbe ve bunu müteakip neoliberalizm ve finansal serbestleşmeye otoriter bir geçişle açılmıştır (Yalman, 2009). Ancak devlet yöneticileri bankacılık sektöründe büyük mülkiyet değişikliklerine girişmemişlerdir. Takip eden yirmi yıl boyunca DB'lerin sektör varlıkları üzerindeki hâkimiyeti -1980'lerin başlarındaki oran olan % 45'ten 1990'ların sonunda % 39'a düşerek- sadece % 6 azalmıştır (özel yurtiçi bankaların varlıkları buna paralel olarak % 44'ten % 50'ye yükselmiştir) (BAT, 1999: 24).

Kalıcı sonuçlar yaratacak biçimde değişen şey, yöneticilerin DB'lerin kalkınma finansmanı mekanizmalarını kullanma biçimleri olmuştur. On yıllar boyunca DB'ler kalkınma görevlerini yerine getirmiş ve kendilerine tahsis edilen -biçimsel olarak, Türkiye Hazinesi'nden (ve dolayısıyla gelecekteki kamu gelirlerinden) ayrılan, resmen sübvansede edilen krediler ve tahakkuk eden faizden hesaplanan bir pay şeklinde tanımlanan- 'görev zararlarını' sürdürülebilir biçimde yönetmişlerdir (BAT, 2001). Bir başka ifadeyle DB'lerin görev zararları, devlet yöneticilerine, kapitalist kalkınmanın savaş sonrası dönemdeki istikrarını, ekonominin öncelikli sektörlerine ve ulusal sermayeye değer transferleri yaparak sağlama olanağı sunmuştur (Marois, 2012: 58, 116-8).

Ne var ki 1990'ların ortalarında ve tekrar eden finansal krizler (Meksika'dan Doğu Asya, Rusya ve Brezilya'ya) ortamında, Türkiye'nin neoliberal projesi tehlikeye girmiş görünmektedir. Buna karşılık Türkiye'nin yönetici koalisyonları DB'leri, hükümetlerin bütçe açıklarını bunların hesaplarında gizleme amacıyla, kullanmışlardır (BRSA, 2003: 10; OECD, 1999: 57). Bu, hükümete borç sorununu, sarsıcı kamusal sonuçlar doğuracak biçimde, erteleme olanağı sunmuştur. Geri ödenmeyen görev zararlarının miktarı başa çıkılabilir bir miktar olan GSMH'nin % 2.2'sinden 1999'da % 13'üne yükselmiştir (2.77 milyar dolardan 19.2 milyar dolara) (World Bank, 2000: 96). Türkiye'nin neoliberalizm savunucuları böylelikle, DB'leri, ülkenin neoliberalizme toplumsal istikrardan yoksun biçimde geçişini kolaylaştırma amacıyla kullanmışlardır (BSB, 2001: 21; Ergüneş, 2008; Marois, 2012: 205).

Hükümetin 1990'ların sonlarında ortaya çıkan suistimalleri, gittikçe daha spekülâtif hale gelen özel bankacılık pratikleriyle birlikte, ülkede, agresif neoliberal yeniden yapılanmanın bir başka evresini başlatan, şiddetli 2000-2001 finansal krizini tetiklemiştir (Akyüz ve Boratav, 2003). DB'lerin görev zararlarını karşılamak 22 milyar dolarlık, batan özel bankaları kurtarmak ise 25 milyar dolarlık, toplamda 2002 yılı GSYİH'nin yaklaşık yüzde otuzuna denk gelen, kamu kaynağına mal olmuştur (Marois, 2011: 178). Takip eden 2001 tarihli Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı, Türkiye bankacılığına yapısal değişiklikler getirmiştir. Program DB'ler özelinde, bunların acilen finansal olarak yeniden örgütlenmeleri ve faaliyetlerinin piyasa verimliliği ve kârlılık yükümlülükleri etrafında yeniden yapılandırılmasını içeren iki aşamalı bir yeniden yapılanma projesi öngörmüştür (bkz. BRSA, 2002; Marois, 2012: 172-7). Siyasi amaç DB'lerin özelleştirmeye hazırlık amacıyla özel sektör bankacılığı faaliyetlerine yaklaştırılmasıdır.

On yıl sonra ana akım açıklamalar 2001 BSYP'nin uzun vadeli etkilerini, bankacılık sektörünün görece istikrarı ve yüksek kârlılık oranına işaret ederek kutlamaktadırlar (BAT, 2008; Kibritçi Artar ve Atılğan Sarıdoğan, 2012; Tiryaki, 2012). DB'lerin kendileri neden olmadıkları bir kriz için suçlandıkları ve bu yüzden piyasaya dönük yeniden yapılandırmaya tabi tutulduklarına işaret eden diğerleri ise süreç hakkında daha eleştireldirler.

Türkiye'nin devlet bankalarının bugünü

Gelişmiş piyasa ekonomilerinde sermaye birikiminin mevcut evresi, gitgide daha yaygın biçimde, geniş anlamıyla "finans piyasalarının ve finansal kurumların modern makroekonomideki büyüklük ve önemlerinin artması" demek olan, 'finansallaşma' kavramıyla nitelendirilmektedir (Orhangazi, 2008: 863). Bankacılık sektöründeki büyümenin GSYİH'deki büyümeyi aştığı Türkiye için de durum böyledir. Türkiye'nin GSYİH'si 1980-2010 arasında yaklaşık sekiz kat artmışken, ülkenin toplam bankacılık sektörü varlıkları neredeyse 32 katlık (GSYİH'nin neredeyse % 90'ı) bir sıçrama göstermiş ve krediler 10 milyar dolardan 331 milyar dolara yükselmiştir (BAT, 2012: 27, 54).

Eylül 2013 itibarıyla, Türkiye'de, büyük hissedarı devlet olan -üç büyük ticari banka ve üç küçük kalkınma bankası- altı DB bulunmaktadır (bkz. Tablo 2). Üç ticari devlet bankası (Ziraat Bankası,

Halkbank ve Vakıfbank) Türkiye'nin en büyük ikinci, altıncı ve yedinci bankalarıdır (bkz. Tablo 3). Birlikte sektördeki varlıkların, neredeyse 293 milyar dolara tekabül eden, yaklaşık % 30'una sahiptirler. Küçük kalkınma bankaları, birlikte bankacılık sektöründeki varlıkların yalnızca % 2'sine sahiptir.

TABLO 2:
Türkiye'nin devlet bankalarında mülkiyet ve yönetim, 2013

Devlet bankası, türü ve kuruluş yılı	Mülkiyet profili
Ziraat Bankası; Ticari (1863)	% 100 Hazine.
Halkbank; Ticari (1938)	% 51.11'i Türkiye Başbakanlık Özelleştirme İdaresine ait; % 48.86'sı gerçek ve tüzel kişilere ait (% 24.94'ü Aralık 2008, % 23.92'si Kasım 2012 halka arzları sonucu).
VakıfBank; Ticari (1954)	%58.44'ü Vakıflar Genel Müdürü tarafından temsil edilen Türk vakıflarına ait (% 43'ünün A Grubu, % 15.44'ünün B Grubu imtiyazlı hisselerine sahip olmasıyla); % 25.18'i Kasım 2005'teki halka arz ile satıldı; geriye kalan % 16.38 gerçek ve tüzel kişilere ait.
Kalkınma Bankası; Kalkınma (1975)	% 99.08'i Hazine'ye ait; % 0.92'si gerçek ve tüzel kişilere ait.
Eximbank; Kalkınma (1987)	% 100 Hazine.
İller Bankası; Kalkınma (1933)	% 82.56'sı belediyelere, % 10.39'u İl Özel İdareleri'ne, % 7.05'i köylere ait.

Kaynak: BRSA 2010, 5, 8.

Türkiye DB'lerinin tümü yönetici hisselerine farklı devlet ya da yönetim kurumlarının sahip olduğu anonim ortaklığı şirketleridir. Merkezi devlet bu altı banka içinden Ziraat Bankası ve Eximbank'ın tek sahibidir, Kalkınma Bankası hisselerinin ise % 99'u Hazine'ye aittir. İller Bankası da tümüyle devlet bankası olmakla birlikte il idareleri, belediyeler ve köyler tarafından kontrol edilmektedir. Vakıfbank, yönetici hissesine devletin kültürel bir dairesi olan Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün, binlerce kâr amacı gütmeyen tekil vakıf (örn. miras alanları) adına, sahip olması nedeniyle ve 2005'ten bu yana kısmen özelleştirilmiş olan bir banka olduğundan özel bir durumdadır. Halkbank hisseleri devletin (bankanın yıllık gelirlerinden kâr payı alan) Özelleştirme İdaresi'ne aktarılmıştır. Hisselerinin % 50'ye yakını iki halka arz sonucu satılmıştır. Yine de devlet kurumları altı bankanın hepsinde yönetici hissedardır ve bu, para ve kredinin modern toplumdaki merkezi konumu nedeniyle, ekonominin başka hiçbir sektöründe olmayan, potansiyel olarak güçlü bir ulusal ekonomi dışı koordinasyon manivelası sağlamaktadır.

Bu devlet merkezli maddi ve kurumsal kapasite aynı zamanda özel küresel finansın ulusal kalkınma politikasının oluşumu üzerindeki, aksi durumda muazzam olacak, yapısal ve yoğunlaşmış gücünü dengelemeye yardımcı olabilir (McNally, 2011; Soederberg, 2004; Veltmeyer, 2010). David Harvey'in işaret ettiği gibi "azınlığın sahip olduğu paranın çıplak iktidarı demokratik yönetişimin her biçiminin altını oymaktadır" (2010: 220). Demokrasi de paranın kontrolü meselesinin bir parçasıdır.

TABLO 3:
Türkiye'nin devlet bankaları, 31 Aralık 2011 (Milyon ABD Doları)*

Banka	Toplam Varlıklar (Sektördeki konumu; toplam varlıkların %si)	Toplam kredi ve alacaklar**	Toplam mevduat	Net gelir/zarar	Şube sayısı	Çalışan sayısı
Ziraat Bankası	85.066 (2.; 13.8)	37.816	59.858	1.112	1.458	24.374
Halkbank	48.242 (6.;7.9)	29.761	35.072	1.083	771	13.643
Vakıfbank	47.215 (7.; 7.7)	30.340	32.262	649	680	12.222
İller Bankası	6.031 (14.; 1.0)	4.121	0	131	19	2.514
Eximbank	5.114 (15.; 0.8)	4.270	0	122	2	397
Kalkınma Bankası	1.479 (24.; 0.2)	984	0	13	1	708
Toplam	193.147	107.292	127.192	3.110	2.931	53.858

*En güncel yılsonu verileri Ağustos 2013 itibarıyla mevcut

**Toplam kredi ve alacaklar = kredi ve alacaklar + takipteki krediler – özel karşılıklar

Kaynak: BAT çevrim içi (Erişim: 25 Temmuz 2013).

Türkiye devlet bankalarının değerlendirilmesi

Bu bizi kilit bir soruya getirmektedir: Türkiye DB'leri kalkınma ve kamusal altyapı finansmanı için hala geçerli bir alternatif sunmakta mıdır? Bunu cevaplamak için ilk olarak bankacılık üzerine yapılan araştırmaların doğası üzerine düşünmemiz gerekmektedir. DB'ler ile ilgili araştırmaların çoğu ana akım neoklasik iktisadın kısıtlı durumunda kendi çıkarını düşünen bencil bireylerle ilgili varsayımlarına dayanmaktadır (Caprio vd., 2004). Ayrıca kısıtlı değişkenleri DB'lerin verimliliği ve kalkınmaya etkileri üzerinde sınavan geniş ölçekli niceliksel metodolojiler benimsemiş eğilimindedirler (Boehmer vd., 2005; Boubakri vd., 2008; Dinç, 2005; La Porta vd., 2002). Vardıkları sonuçlar sıklıkla verili bir ilişkinin bir başkasına niçin galebe çaldığına dair nedensel açıklamalar sunamayan geniş genellemelerdir

(alışılmış 'korelasyon nedensellik demek değildir' şerhi) (Bekaert vd., 2005, 41). Bu halleriyle tekil durumlar hakkında söyleyecek pek bir şeyleri yoktur ve DB'lerdeki öznelerin motivasyonlarının anlaşılmasına katkıda bulunmazlar.

Ne var ki, son küresel finansal kriz, akademisyenler ve kalkınma kurumlarının DB'lerin kalkınma üzerindeki etkilerine dair sorulara tekrar can verme arayışına girmesiyle, konuya yeni bir açılım getirmiştir (bkz. Brown, 2013; Culpeper, 2012; Lapavitsas, 2009; Marshall, 2010; von Mettenheim, 2012). Yine de Türkiye'dekiler de dâhil olmak üzere dünyadaki geniş bir dizi DB zerine güvenilir alan çalışması kaynaklı bilgi hala görece azdır (bkz. Marois, 2012; ztrk vd., 2010).

Bu çalışmada kullanılan, DB'lerde gerçekleşen dönüşümlerin ardındaki etkenleri araştıran ve devlet bankacılığına dair farklılaşan bakış açılarını inceleyen metotlar, devlet bankacılığı deneyimi üzerine daha tarihsel ve niteliksel bir bakış açısı geliştirme çabasındadır. Gerçekleştirdiğimiz birincil ve ikincil belge analizine ek olarak Türkiye'deki DB'lerle ilişki içerisinde bulunan geniş bir dizi aktörle yarı yapılandırılmış görüşmeler yaptık. oğunluğu 2013'n ilk yarısında gerçekleştirilen görüşmelerin, çoğu İstanbul ve Ankara'da, kalanları da Adana ve Samsun'da yapıldı. Beş odak grubu dâhil toplam 46 görüşme yapıldı. Görüşülen kişilerin kimlikleri, gizliliğin korunması amacıyla, saklı tutulacaktır ancak görüşülenler arasında şube yöneticileri, kıdemli genel müdürlük yöneticileri, bölge yöneticileri ve n cephe'deki banka çalışanları mevcuttur. Ayrıca işçi sendikası temsilcileri, akademik alandan bankacılık uzmanları, büyük tarımsal üreticiler ve ulusal çaptaki bir tarım işçileri kurumunun bölge yöneticileriyle de konuştuk. Ek olarak, eski ve mevcut merkez bankası yetkilileri, st düzey Hazine yetkilileri ve bir eski Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu yetkilisini içeren st düzey finans bürokratlarıyla görüştük. Görüşmeler, yazarlardan biri tarafından 2007 ve 2008 yıllarında gerçekleştirilen 16 görüşmenin eklenmesiyle tamamlanmıştır. Her ne kadar bu görüşmeler özel olarak Türkiye'deki banka özelleştirmeleri konusunda olsalar da, bu tartışmalar da bugünün devlet bankacılığını anlamamıza katkıda bulunmuştur.

Görüşme sorularına Belediye Hizmetleri Projesi (Municipal Services Project) tarafından kamu teşebbüslerinin 'başarisını' değerlendirmek amacıyla hazırlanan değerlendirme kıstasları rehberlik etmiştir (McDonald ve Ruiters, 2012). Mevcut alışma, Türkiye DB'leriyle ilgili bu bağlamdaki ilk çalışma olduğundan bu kıstasların hepsi işlenmemiş ya da eşit düzeyde araştırılmamıştır. Görüşmeler daha çok hakkaniyet, verimlilik, sürdürülebilirlik, işyeri niteliği ve kamusal değerlerle, bireylerin kendi deneyimlerini ve anlayışlarını bu terimlerin ana akım kullanımlarından farklı biçimde ifade etmelerine izin verecek biçimde ilgilenmiştir. Genel olarak, niteliksel bulgular bu zamana kadar var olmayan ve mevcut ampirik araştırmalarda bulunması imkansız özgün ve önemli bir delil zenginliği sunmaktadır.

Bu incelemelere dayanarak Türkiye DB'lerinin özel bankalara kıyasla kalkınma, hakkaniyet ve sürdürülebilirlik konularında önemli etkiler doğuracak, kayda değer performans avantajlarına sahip olduğunu öne sürüyoruz. Aşağıda dikkate değer beş avantajı vurguluyoruz: (1) piyasa dışı finansal eşgüdüm, (2) kriz dönemlerinde sağlanan destek ve istikrar, (3) finansmana erişim, (4) tasarruf sahipleri için, aynı zamanda alternatif finansman kaynağı sunan bir güvenli bölge ve (5) verimlilik.

Piyasa dışı finansal eşgüdüm

Hiçbir şey ekonomi politikasına bilinçli ve etkin biçimde rehberlik edebiliyor olmanın yerini tutamaz ve parayı yönlendirme becerisi eşgüdüm araçlarının en önemlisidir. Ana akım kuram, düzenlemenin özel bankacılık sektörünü herhangi bir yönde (kredileri arttırma, kimi sektörleri finanse etme, faizleri düşürme vb.) teşvik etmek için yeterli olduğunu önermektedir ancak son finansal kriz bunun pratikte güvenilir olmadığını oldukça çarpıcı biçimde göstermiştir. Buna karşın Türkiye DB'leri finans ve kalkınma politikalarının piyasa dışı eşgüdümü konusunda becerikli olduklarını kanıtlamışlardır.

Türkiye yöneticileri teşvik kredilerini, bilhassa Ziraat Bankası ve Halkbank'ı kullanarak düşük faizli kredi vermelerini telafi etmek üzere bu bankalara yapılan ve bugün 'gelir kaybı' ödemeleri olarak adlandırılan doğrudan devlet transferleri yoluyla etkin biçimde yönlendirebilmiştir (PER 2008, 15). Örneğin AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi) hükümeti 2004 yılında parasal destekleri arttırarak tarımsal üretimi destekleme arayışına girmiştir. Bu amaçla hükümet, Ziraat Bankası'nın bazı tarımsal faiz oranlarını piyasa oranlarının % 25 ila 100'ü oranında düşürmesine izin vermiştir (PER, 2008: 134). Daha sonra Hazine, Ziraat bankasının 2011 yılında 565 milyon TL'ye (yaklaşık 340 milyon dolar) yükselen ilgili 'gelir kayıplarını' telafi etmiştir (PER, 2012). Bu tür doğrudan transferler DB'lerin ayaklarını yere sağlam basmasını sağlamaktadır. Aynı süreç Halkbank ve bu bankanın kooperatifler, KOBİ'ler ve esnaf gibi kesimlere sağladığı, 250 milyon TL'ye (o zamanki kur üzerinden yaklaşık 150 milyon dolar) varan destek kredileri için de geçerlidir (PER, 2008: 137). Hazine'nin ödemeleri yalnızca faiz destekli kredileri karşıladığından, verilen kredilerin toplam miktarı 'kayıp' ödemelerinin çok üzerindedir. Bu tür bir destek özel bankalar yoluyla sağlanabilecek olsa da, Ziraat Bankası ve Halkbank'ın coğrafi erişim, kurumsal yapı ve finansman uzmanlığı bu desteklerin erişilebilir, etkin, verimli biçimde ve sorunsuz olarak yaygınlaşmasını sağlamaktadır. Dahası, bu paraların kontrolü, özel bankaların karşı karşıya olduğundan daha az kâr zorunluluğu içeren kamusal alanda kalmaktadır. Bunun bireysel sıkıntı ve ekonomik kriz dönemlerinde önemli sonuçları vardır.

Gerçekleşmiş bu iki program tarım ve ticarete dönük olsa da DB'lerin kamu sektörünün kalkınması ve altyapı projeleri gibi farklı alanlara yönelik daha fazla uzmanlık ve finansman kapasitesi geliştirmelerinin önünde mutlak engeller yoktur. Temel alınabilecek benzer faaliyetler mevcuttur. Özellikle Halkbank, kalkınma bankası olan İller Bankası'ndan alınan bir garanti mektubuyla belediyelere destek kredileri sağlamaktadır. Halkbank bu garanti ile faiz oranını düşürerek belediyelerin ihtiyaçları doğrultusunda kredi sunabilmektedir. Banka bu krediler için destek almamakta ve bunlardan kar etmemektedir; masrafları farklı yerlerden, bilhassa KOBİ kredilerinden elde ettiği gelirlerle çaprazlama sübvansede etmektedir (yazarın görüşmesi, Halkbank, kıdemli bölge müdürü, Haziran 2013, Samsun).

Eski bir üst düzey Hazine yetkilisi ve uzun süre görev yapmış bir bürokrat kamu teşebbüsü BOTAŞ ve bir doğal gaz boru hattı yapımıyla ilgili önemli bir örneğe işaret etmiştir. 1990'ların sonlarında ve küresel istikrarsızlık ortamında yaşanan bir döviz darboğazı bu muazzam kamusal altyapı projesinin tamamlanmasını güçleştirmektedir. Türkiye'deki özel bankalar projeye kredi vermeyi reddetmişler ancak sonunda Türkiye DB'leri, Hazine'nin doğrudan emriyle, boru hattını finanse etmişlerdir (yazarın görüşmesi, Nisan 2013, Ankara).

Kuşkusuz kamudan kamuya sağlanan finansman düzeyi hala düşüktür (DB'ler ile diğer kamu teşebbüsleri arasındaki güçlü ilişkilere rağmen). Bir Ziraat Bankası şube yöneticisi buna iki neden göstermektedir (yazarın görüşmesi Nisan 2013, İstanbul). Birinci neden, Türkiye Bankacılık Kanunu'nun büyük kredilere sınırlar getirmesidir; bunun anlamı büyük projelerin artık, uzun vadeli ve riskli krediler söz konusu olduğunda bir araya getirmesi zor olan sendikasyon (yani çok bankadan oluşan) kredileri gerektirmesidir. İkinci neden, bu tür kredilerin, devlet bankasının yeni bir hükümetin iktidara gelmesi durumunda soruşturmaya uğraması riskini beraberinde getiren 'siyasi kredi' olarak görülmesinden duyulan korkudur. Yine de Ziraat Bankası yöneticisi DB'lerin kamudan kamuya finansman konusunda daha fazla rol alabileceğini, ancak siyasi engellerle karşı karşıya olduklarını düşünmektedir.

Kriz ve istikrarsızlık dönemlerinde destek

Piyasa dışı finansal eşgüdüm genellikle perde arkasında, çoğu kişiye görünmeksizin gerçekleşir. Bu piyasa dışı yeteneğin faydası, özel bankaların genellikle kâr ve varlıklarını koruma amacıyla borç vermeyi bırakıp mevcut kredileri geri çağırdıkları, kriz ve istikrarsızlık dönemlerinde çarpıcı biçimde belirginleşir. Gerçekten de Türkiye'deki politika yapıcıları özel bankaları 2008-2009 krizi sırasında tam da bunu yaptıkları için sert biçimde eleştirmiştir (bu, düzenlemenin tek başına yetersiz kaldığı bir başka örnektir). Buna karşın DB'lerin -Ziraat Bankası, Halkbank, İller Bankası ve Kalkınma Bankası dâhil- tümü kredi portfolyolarını arttırmıştır. Ziraat Bankası krizin doruk noktasında, Eylül 2008 Haziran 2009 arasında, (DB'ler ve özel bankalar birlikte) verilen toplam 7.5 milyar TL'lik yeni kredinin 5 milyar TL'sini tek başına verdiğini belirtmektedir (Ziraat Bankası, 2010: 13-14, 27). Verdikleri kredileri 2009 yılında Vakıfbank % 13.22 (2010: 18), Halkbank (2010: 5) ise % 25.6 arttırdığını bildirmektedir. Ziraat Bankası Genel Müdürü Can Akın Çağlar, bankanın Yıllık Rapor'unda bunun "ekonomik resesyonun çiftçilerimiz üzerindeki baskısını asgariye indirmek amacındaki ... [bir] sosyal sorumluluk" meselesi olduğunu yazmıştır (Ziraat Bankası, 2010: 14). Benzer biçimde bir Halkbank şube müdürü bankanın, çoğu diğer banka kesintiye giderken daha fazla kredi verme kararıyla gurur duyduğunu belirtmiştir (yazarın görüşmesi, Haziran 2013, Samsun).

"Özel bankalar kredilerine fazla limit koymasalar da, çok daha fazla faiz uyguluyorlar [% 20 civarı]. Ziraat Bankası bazı limitler koyuyor, ama en düşük faiz oranını uyguluyor [% 5 civarı]. İnsanlar kredilerini ödeyemediklerinde özel bankalar hemen topraklarına el koyuyor. Ama bankacılar el koyulan her toprağı, kanunun emrettiği gibi üç yıl içinde satmak yerine süresiz ellerinde tutabilmelerini sağlayacak biçimde bir ilgili vakfa aktarıyor [fiyat artışlarında spekülasyon]. Ziraat bunu yapmayıp insanlara sorunlarını çözmeleri için zaman veriyor."

Ziraat Bankası şube müdürü, yazarın görüşmesi, Nisan 2013, İstanbul.

DB'ler kriz dönemlerinde daha fazla borç verebilmelerinin yanı sıra sıkıntılı ya da ödenemeyen kredileri acilen haczetme eğiliminde de değildirler. Antalya'dan bir çiftçiye göre, küçük ölçekli tarımsal üreticiler bankacılık işlemleri için ilk tercih olarak Ziraat Bankası'nı görmektedir (yazarın görüşmesi, Nisan 2013, Antalya). Bunun nedeni Ziraat Bankası'nın uygun faiz oranlarına ek olarak geri ödeyememe durumundaki yaptırımlarının daha yumuşak olmasıdır. Ulusal çiftçi örgütü Türkiye Ziraat Odaları Birliği'nin diğer üyeleri, ön cephedeki banka çalışanları, şube müdürleri ve üst düzey yöneticilerle yapılan görüşmelerde Ziraat Bankası personelinin çiftçileri çok kere uyarması ve onlara destek hizmetleri sunması Banka'nın olumlu yönleri olarak belirtilmiştir.

Buna karşın Türkiye'deki özel bankalar, tarım piyasasına girmeleriyle birlikte, krediler ödenemediğinde topraklara çabucak haciz koydurmaya başlamışlardır. Bazı vahim durumlarda, kredi temerrütleri ve hacizler nedeniyle kimi köylerin bir bütün halinde özel banka mülkiyetine geçtiği görülmektedir. Neoliberaler DB'leri sürdürülebilir görünmeyen işletme ve çiftçileri ayakta tuttukları gerekçesiyle eleştirmektedir. Ancak geçici nakit sıkıntıları kalıcı bir sürdürülemezlik ile aynı şey değildir. Dahası, bu tür tepkiler, tarım arazileri haczedilip (muhtemelen, çevreye daha zararlı ticari tarımcılık girişimleri için pazarlanmak üzere) spekülasyon için kullanıldığı takdirde ulusal üretkenlikte gerçekleşecek kayıpları, bireysel ve aile geliri üzerinde oluşacak etkileri ve bunlarla bağlantılı kırdan kente göç sorunlarını açıklayamazlar. Bunun yanında, politika yapıcılar istikrarlı bir tarım sektörünün önemini ve gıda güvenliğinin faydalarını dikkate aldıkları için, dünya çapında, bilhassa gelişmiş ülkelerde, çok çeşitli tarım sübvansiyonları uygulanmaktadır. DB'lerin sundukları destek kendi içinde değerlendirilmemeli ve basitçe 'yozlaşmış' bir oy avı olarak nitelendirilmemelidir.

Erişim

Türkiye DB'lerinin ulus çapında 3.000 şubeden oluşan bir finansal altyapı sunuyor olması, yeterince takdir edilmeyen bir gerçektir (bkz. Tablo 3). Bugün pek çok gelişmekte olan ülke -yeni, masraflı ve etik açıdan sorgulanmaya açık özel sektör 'mikro-finans' planları hariç (Bateman, 2010)- kent merkezleri dışında finansa 'erişim' sağlamakta güçlük çekerken Türkiye DB'leri on yıllardır kasaba ve köylerde mevcuttur. Günümüzde Ziraat Bankası'nın 400'den fazla şubesi, başka hiçbir bankanın bulunmadığı yerlerde (Ziraat Bankası, 2010: 23-4). Bu devlet bankası çoğu özel, özellikle yabancı, bankanın sabit sermaye ve personel masrafları nedeniyle kaçındığı kırsal hizmeti sağlamaktadır. Aynı zamanda devlet yöneticileri çeşitli sosyal destek, emekli aylığı ve bireysel ödemeleri yurt çapında dağıtmak için özel bankalara komisyon ödemek zorunda kalmaksızın Ziraat Bankası'nın altyapısından faydalanmaktadır.

Tasarruf sahipleri için güvenli bölge ve alternatif finansman

Pek çok yükselen ekonomi gibi Türkiye de spekülasyon aşırılıklarının muazzam finansal çöküşleri tetiklediği bankacılık krizlerinden nasibini almıştır (Martinez-Diaz, 2009). Ancak DB'ler, genellikle daha güvenceli faaliyetlerde buldukları düşünüldüğünden ve arkalarında örtük ya da açıktan devlet garantisi olduğu için, yüksek miktarlarda bireysel mevduat toplamaktadır. DB'ler, tasarruf sahibinin güvenli bölgesi olarak özel sektöre karşı olumlu bir alternatif olarak görülmektedir. Bu durum

özellikle Türkiyelilerin DB'lere akın ettiği 2008-2009 krizinde belirgin hale gelmiştir. Bu dönemde Ziraat Bankası'nın mevduatı % 17 (2010: 14), Halkbank'inki % 9'dan fazla (2010: 5) ve Vakıfbank'inki % 13'ten fazla (2010: 18) artmıştır. 2012 yılında Türkiye DB'lerinin, ülkedeki tüm banka hesaplarının yarısından fazlası olan, neredeyse 57 milyon tasarruf hesabını işlettiklerini belirtmeleri azımsanacak şey değildir. Tek başına Ziraat Bankası'nın yaklaşık 42 milyon hesabı bulunmaktadır (neredeyse tüm özel ticari bankaların toplamına eşit) (BAT, 2012: II-238). DB'lerin mevduat tabanı aynı zamanda kamu sektörü kurumlarının mevduat ve ödemelerini DB'ler kanalıyla yönlendirmelerini buyuran devlet yöneticileri tarafından da genişletilmektedir. Sonuç olarak, DB'lere yatırılan ve bunların finansman tabanının yaklaşık dörtte üçüne tekabül eden yurt içi tasarrufları önemli bir alternatif finansman kaynağı oluşturmaktadır (BAT, 2009: 71-4; 2012: I-6).

DB'ler büyük miktarlarda yurt içi tasarrufu çekebildikleri için ürkek uluslararası donörlere ya da kaprisli yabancı sermayeye bağımlı değildir (düzenli olarak yabancı finansmana erişebilir olsalar da). Bu özellikle istikrarsızlık ya da kriz patlak verdiğinde, Türkiye'de daima mevcut olan, sermaye kaçıışı riskini azaltmaktadır. Kişilere mevduatları için güvenilir bir güvenli bölge sunuyor olmak, başka yerlerde olduğu gibi Türkiye'de de DB'lerin yukarıda belirtilen biçimde çevrim karşıtı borç verebilmelerini sağlamaktadır (ayrıca bkz. von Mettenheim ve Butzbach, 2012: 592). Bu özel sektörün dış borçlarını, ve dolayısıyla finansal risklerini, son derece arttırdığı bir ülkede genel ekonomik istikrara katkıda bulunmaktadır. DB'lerin sahip olduğu alternatif finansman kaynağı, ayrıca, hükümetin borçlanma gereksinimini karşılamakta tamamen özel ya da yabancı sermayeye dayanmak zorunda olmadığı anlamına gelmektedir. DB mevduat tabanı Hazine bonoları satın almak yoluyla hükümet projelerinin finanse edilmesine yardımcı olabilir. Örneğin AKP son ekonomik kriz sırasında mütevazi teşvik paketini diğer ülkelerde olduğu gibi (toplumsal olarak gelir dağılımını bozucu) katma değer vergilerini arttırmak yerine bu yolla finanse etmiştir. Son olarak, büyük bir yurt içi mevduat tabanına sahip olmak, DB'lerde tutulan paranın, finansman tabanı konusunda özel ve yabancı yatırımcılara dayanan özel bankalardan farklı olarak, kriz dönemlerinde yurt dışına uçması olasılığının daha az olması anlamına gelmektedir.

Neoliberaler banka sahipliğini özel ve gitgide artan biçimde yabancı bankacılık sektöründe yoğunlaştırarak kişilerin ve devletin tasarruf ve borçlanma seçeneklerini açıkça kısıtlamayı amaçlarken Türkiye DB'lerinin sahip olduğu büyüklük, ölçek ve coğrafi erişim güvenli ve geçerli bir tasarruf ve finansman alternatifi sağlamaktadır.

Verimlilik

Özel bankalarla benzer oranlarda -1980'ler öncesinde ortalama % 1 aktif kârlılık oranında (AKO)- kâr eden Türkiye DB'leri, ana akım iktisadın terimleri içinde dahi, verimlidir (BAT, 2009: 98). Neoliberal dönüşüm iniş ve çıkışlara sebep olmuştur; ancak DB'ler takip eden 20 yıl boyunca ortalama % 1-2 AKO'yu korumuşlardır (BAT, 2009: 183). 2001 yılından bu yana AKO % 1.5 ila 2.5 arasında değişmekte, bankalar fazladan milyarlarca liralık kamusal gelir elde etmektedirler (özel sektör ortalamasına yakın). Ülkenin yaşadığı 2001 krizi sırasında görevde olan eski bir Hazine Müsteşarı'nın onayladığı gibi

DB'lerin ekonomik sürdürülebilirliği (yani kârlılığı) Türkiye'deki banka özelleştirmeleri lehine sunulan pek çok ana akım delili temelsiz kılmaktadır (yazarın görüşmesi Ağustos 2007, Ankara).

Türkiye'nin özel (yerli ve yabancı) ve devlet bankalarıyla ilgili iki karşılaştırmalı, çalışma ikincinin daha 'verimli' olduğu sonucuna ulaşmaktadır (Aysan ve Ceyhan, 2010; Kök ve Ay, 2013). DB'lerin, pek çok özel bankanın aksine, usule uygun olarak vergilerini ödedikleri ve kârlarını kamu gelirinе dönüştürdükleri (dolayısıyla kaybedilen kamu gelirlerinin Türkiyeli yetkililerce deniz ötesi vergi cenetlerinde masraflı biçimde takip edilmesi gereğini ortadan kaldırdıkları) de buna eklenmelidir. Örneğin, Ziraat Bankası 2009 yılında 906 milyon TL (545 milyon dolar) vergi ödemiş ve 4.4 milyar TL'nin (2.6 milyar dolar) üzerinde kazanç göstermiştir (Ziraat Bankası, 2010: 22). Merkez Bankası'ninkiler dâhil bir bütün olarak Türkiye DB gelirleri, 2006 ile 2010 yılları arasında, bu yıllar dâhil, yıllık kamu borcunun % 0.6 ila % 1.2 arasında değişen oranlarda düşmesine yardımcı olmuştur (IMF, 2012: 63).

Kısacası DB'ler, yalnızca dar finansal terimler bağlamında verimli değildirler ve ana akım iktisat tarafından tespit edilmesi olanaksız bir dizi faydalı kamusal verimlilik ortaya çıkarmaktadırlar. Bu faydalar toplumsal açıdan arzu edilebilir kamusal altyapı, yoksullara yönelik bölüşümcü tedbirler ya da insani, doğal ve teknolojik kaynakların daha 'verimli' kullanılmasını sağlayan daha düşük bir birikim temposunda görülebilir (bkz. Gunn, 2011; Spronk, 2010). Buradan bakarak Türkiye DB'lerinin faaliyetlerinin, tarım, kooperatifler ve KOBİ'ler gibi kilit sektörleri destekledikleri, kriz dönemlerinde kredi sağladıkları, zamanı dolan kredileri hemen haczetmedikleri, kamu altyapısını finanse ettikleri ve çevre dostu kamusal girişimleri destekledikleri için, finansal anlamda olduğu kadar toplumsal anlamda da verimli olduğunu görebiliriz.

DB'ler Türkiye'nin neoliberal hükümetlerinden sağ kurtulabilir mi?

Türkiye'de DB'lerle çok daha fazlası yapılabilir ve yapılmalıdır. Eksik olan şey, Türkiye'nin neoliberal AKP hükümetinde bulunmayan ilerici bir vizyondur. Bir taraftan, çiftçisinden eski maliye bakanına Türkiyeliler arasında, DB'lerin önemli bir tarihsel miras olduğuna ve sürdürülebilir faaliyetlerinin kendilerini güvenilir kıldığına dair geniş kapsamlı bir uzlaşma mevcut gibidir. Öte yandan DB'lere yönelik toplumsal bir sempati, destek ve ilgi olduğu da görülmektedir. Ancak bu, gelecekteki piyasaya dönük yeniden yapılandırma ve özelleştirmelere karşı etkin ve önleyici bir toplumsal seferberliğe tercüme edilmemiştir. Bankacılık ve finans genel olarak pek çok insan için yabancılaştırıcı ve göz korkutucu bir konudur. Çoğu ana akım araştırmacının oldukça teknik ve dışlayıcı nitelikteki araştırmaları bu sorunu daha da büyötmektedir.

Diğer taraftan, iktidara geldiği 2002'den sonraki birkaç yıl içinde önceki 20 yılın toplamından çok daha fazla kamu işletmesi varlığını satan AKP, kendini özelleştirmeye kararlı biçimde adamıştır (Öniş, 2011). AKP programı kamu iktisadi işletmelerinin özelleştirilmesinin verimli bir ekonomi için zorunlu

olduğunu açıkça belirtmektedir ve bunu hızlı ve şeffaf biçimde gerçekleştirme kararlılığında. Ana muhalefet, merkez partisi CHP, AKP'nin hızlı özelleştirmeleri konusunda eleştirel, ancak yine de kamunun yararına görüldüğü ya da verimlilik ve rekabeti arttırdığı takdirde kamu iktisadi işletmelerinin satışını destekleyen bir programa sahiptir. Buna rağmen DB'ler şu anda çok fazla kamu geliri üretmekte ve ekonomik istikrar sağladığı kanıtlanmış güçleri temsil etmektedir. Herhangi bir hükümet, ne kadar neoliberal olursa olsun, bu denli güçlü ekonomik araçların üzerindeki kontrolünden vazgeçmekte güçlük çekebilir.

Türkiye'nin DB'leri elbette romantize edilmemelidir. Bu bankalarda yolsuzluk örnekleri yaşandığını kabul etmek gerekir. Ne var ki yolsuzluk hiçbir surette DB'lerle sınırlı değildir ve özelleştirme bu soruna asla kesin bir çözüm sunmamaktadır (tersine, yolsuzluğun büyüklüğünü arttırmaktadır). Daha ziyade, kalkınma finansmanının demokratik, piyasa dışı eşgüdümünün sağlanmasını sürdürürken kısa vadeli siyasi kötüyü kullanmaları ortadan kaldıracak farklı kurumsal ve yönetsimsel mekanizmalar aranmalıdır. Neyse ki yaratıcı ve etkili fikirler sunabilecek pek çok alternatif yönetim yapısı mevcuttur: Avrupa tasarruf bankalarının paydaşlık modelinden (Butzbach, 2012), işçi ve sektör temsilcilerinin Hindistan DB'lerinin yönetim kurullarına doğrudan dâhil edilmesine (Chakrabati, 2012) ve işçilerin sahibi olup yönettikleri Kosta Rika'daki kamu kooperatifi bankaları ile ilgili daha radikal fikirlere kadar... Ne var ki DB'lerin özel bankalara kıyasla, yaşadıkları her sorunun abartılacağı biçimde, daima daha fazla denetim altında olduğu doğrudur (yazarın görüşmesi Ziraat Bankası şube müdürü, Nisan 2013, İstanbul). Neoliberalizm savunucularının uzun zamandır kamu hizmetlerinin ahlaki bütünlüğüne saldırmakta olması durumu daha da kötüleştirmektedir (bkz. Fine, 2008). Başarısız olan özel bankalar yalnızca 'birkaç çürük elma' olarak görülürken, DB'ler ('verimli' ya da değil) doğaları gereği ve yaygın olarak 'yozlaşmış'tır. DB'leri geçerli alternatifler olarak kabul etmek gerçekleri çarpıtan bu bakış açısını afişe etmeyi gerektirmektedir.

Sonuç

Neoliberal yeniden yapılandırmaya rağmen Türkiye'nin DB'lerinin alternatif etkinlikleri hakkında hâlâ söylenecek çok şey vardır. Ancak özel sektör finansmanına karşı ilerici alternatifleri savunanların, DB'lerin yeni kârlılık yükümlülüklerinin toplumsal ve kalkınmacı 'alternatif' faydalarını aşındırdığı ve daha da aşındırabileceği gerçeğini fark etmeleri önemlidir. Fakat bu, hikâyenin sonu olarak anlaşılmalıdır. Yoğun finans ve kârlılık yükümlülükleriyle tanımlanan bir dönemde dahi, Türkiye DB'leri piyasa ortodoksisine meydan okuyabilmekte ve okumaktadır. Dahası, DB'lerin zaman içinde dönüştüğü gerçeği olumlu biçimde okunmalıdır: Bu onların doğaları gereği yozlaşmış ya da verimsiz değil, kapitalist amaçların ötesine geçmeleri mümkün olan, tarihsel olarak biçimlenen kurumlar oldukları anlamına gelmektedir. Kârlılık yükümlülükleri tersine çevrilebilir, kalkınmaya dönük görevler kurumsallaştırılabilir, demokratik yönetim tatbik edilebilir, kamunun kamuyu finansmanı güçlendirilebilir, özelleştirmeler durdurulabilir ve DB varlıkları büyütülebilir. Bunu söylemek Türkiye'de idealleştirilmiş bir savaş sonrası dönem Keynesyen modelini desteklemek anlamına gelmez. Yapılması gereken, daha ziyade, neoliberalizmden kopuş imkânının olmazsa olmazı olan daha iyi,

sürdürülebilir ve demokratik içeriğe sahip kurumları oluşturmak için DB'lerin güvenilir ve kalkınma açısından ilerici başarılarını temel almaktır.

Bu nedenle sadece Türkiye'nin DB'lerini savunmayı değil onların en ilerici amaçlarını geri kazanıp mevcut limitlerinin çok ötesinde geliştirmeyi hedefleyen popüler ve siyasi stratejiler geliştirmeye ve bunları tartışmaya açmaya acilen ihtiyaç vardır. Aşağıda toplumsal kesimleri daha sağlam bankacılık seçeneklerine yönlendirmeye yardımcı olacak yedi savunma ve iyileştirme stratejisi belirliyoruz. Bu stratejiler şunlardan oluşmaktadır:

- **Hukuki bir savunmanın ötesine geçmek:** Türkiye'de DB'lerin özelleştirilmesi süreci hukuki mücadelelere sahne olmuştur ancak hukuka dayalı strateji bir toplumsal destek zemini inşa edememiştir. Özelleştirmeyi savunanlar daha sonra bu yasal engelleri ortadan kaldırmış, neoliberal hükümetler özelleştirme konusunda kararlı olduğunda hukuki stratejilerin sınırlı olduğunu göstermişlerdir.
- **Bankacılık sektöründe kolektif örgütlenme:** Banka çalışanları genellikle örgütsüzdür; Türkiye'de sendikalar, mevcut halleriyle dağınık ve hizipçidirler. Banka çalışanlarının her türlü kolektif eylemi yasadışıdır. Hem devlet hem de özel sektör bankalarında banka çalışanlarını örgütlemeye ihtiyaç vardır. DB'lerde gerçekleşecek her ilerici dönüşüm içeriden destek gerektirecektir ve özel banka çalışanları da daha geniş bir emek hareketi inşa etme noktasında güçlü bir kamu sektörünün varlığından faydalanacaklardır. Emekçilerin dayanışması bankacılıktaki kamu-özel ayrımını aşmalıdır.
- **Sektörler arası dayanışma:** Bankacılık sektörü çalışanları ile diğer 'geleneksel' işçi sendikaları arasında, gerek kamu sektörü içinde gerekse kamu ve özel sektör arasında, dayanışma şöyle dursun diyalog dahi pek yoktur. Ancak neoliberal kapitalizmle ilişkili kuvvetli finansal güçlerin varlığı veriyken DB'leri savunmak toplumun geneline yayılmış bir desteği gerektirmektedir. Banka çalışanları ekonominin diğer sektörlerindeki sendikalarla stratejik olarak bağlantı kurmalıdır. Ayrıca (kamu ya da özel) pek çok diğer sektörün DB'lerle kurdukları bağlardan, özellikle sürdürülebilir finansmana erişim sağlama konusunda, uzun vadede faydalanabilecekleri de açıktır.
- **Ortak fayda olarak kamusal finans:** Finans gerçekten de modern kapitalist toplumun merkezi sinir sistemini oluşturmaktadır; hayatın, çalışmanın ve toplumsal yeniden üretimin tüm yönlerine dokunur. Emekçiler, STK aktivistlerini, kadın örgütlerini, azınlık topluluklarını, hayır kurumlarını ve diğerlerini işin içine çekerek, müşterek bir toplumsal amaç olarak, banka özelleştirmelerine karşı koordine olmuş bir toplumsal direniş oluşturmaya yönelmek zorundadır. Buradaki amaç basitçe özelleştirmeye direnmek değil (a) gerçek anlamda temsil yeteneği olan

bir toplumsal taban kurmak ve (b) süreç içinde, özel finans sermayesinin artan tahakkümüne karşı gerçek bir toplumsal iktidar oluşturmaktır.

- **Demokratikleşmiş bankacılık:** Toplumsal dayanışma bankacılık sektörü içinde kurumsallaştırılmalıdır. Bankaların kolektif kaynaklarımıza dayandıkları ancak bunu demokratik temsil nitelikleri olmaksızın yaptıklarına dair ilk bakışta aşikâr olan tespit netleştirilmeli ve bunun üzerinden ilerlenmelidir. DB'leri savunmaya dönük hamle, demokratikleşmiş ve tamamen farklı bankacılık esaslarına doğru bir hamle olmalıdır.
- **Kolektif mülkiyet ve yönetim:** Var olan iktidar yapılarına karşı koymak için devlet mülkiyetini savunmak mevcut konjonktürde gereklidir. Ancak tek başına devlet mülkiyetini kurtarmak yukarıdaki stratejileri gerçekleştirmek açısından yetersizdir de. Denetlenmeyen siyasi istismar DB'lerde gerçek bir sorun olabilir. Dolayısıyla toplumsal kalkınmaya yönelik amaçların gerçekleştirilmesi için kolektif, demokratikleşmiş mülkiyet ve yönetim kurumsallaştırılmalıdır. Bu kurumsallaştırma, mülkiyet ve yönetimin farklı biçimleri, başka yerlerde, kusursuz olmasalar da, hâlihazırda var olduğundan idealist bir biçim almak zorunda değildir.
- **Radikal bilimsel çalışmalar:** Özel şirket biçimindeki banka mülkiyetinin var olan alternatifleriyle ilgili bilgi ve mümkün olana dair tasavvurlar eksiktir. Radikal ve ilerici bilim insanları finans ve kalkınmayla ilgili sorunları neredeyse tamamen, piyasa kaynaklı zorunlulukları ya da elitist, devletçi bir ekonominin var sayılan faydalarını vurgulayan, geleneksel neoklasik iktisatçılara ve kalkınma iktisatçılarına terk etmişlerdir. Her iki yaklaşım da toplumun kolektif para kaynaklarının demokratikleşmiş mülkiyeti ve yönetimine ulaşmakta başarısız olmuştur. Türkiye ve diğer düzinelerce toplumdaki bankaların alternatif tarihlerini, çağdaş pratiklerini ve sundukları otantik alternatifleri ortaya çıkarmak için daha fazla çalışmaya ihtiyaç vardır.

Türkiye DB'lerinin maddi yeniden üretiminin kökleri esasen devlet aygıtı içerisinde yer almaktadır. Bu demektir ki DB'ler kendilerini yeniden üretmek için kârlılık zorunluluklarına dayanmak zorunda değildirler. Türkiye DB'leri bu yolla on yıllardır sürdürülebilir biçimde çalışmışlardır. Bunu yaparken tarımı, küçük işletmeleri ve altyapıyı desteklemek gibi belirli kalkınma görevlerini yerine getirmişlerdir. Süreç içerisinde DB'ler kayda değer derecede kurumsal uzmanlık geliştirmişlerdir. Önemli alternatif kurumsal faaliyetler, neoliberal yeniden yapılandırma devlet öncülüğünde kalkınma mantığını oldukça aşındırmış olsa da, DB'ler içinde yürürlükte olmayı sürdürmektedir. Sürekli olarak sermaye kaçışıyla iştiğal etme, kaynakları yurt dışına aktarma, kriz dönemlerinde finansmanı durdurma, altyapı finansmanını reddetme, çiftçileri sömürme gibi faaliyetlerde bulunan özel bankaların aksine DB'ler bu tür kârı azamileştirici pratiklerin en kötülerine kalkışmama eğilimindedirler.

Bunun farkına varmak DB'leri idealize etmek demek değildir. Daha ilerici, demokratik ve kalkınmaya duyarlı bankalar yaratmak için bugüne kadarki neoliberal yeniden yapılandırmanın kimi boyutlarını tersine çevirmeyi de içeren çok şey yapılabilir ve yapılmalıdır da. Ancak bu, daha iyi alternatif bankacılık modelleri için mücadele etmeyi de ayrıca gerektirmektedir. Bu bağlamda Türkiye örneğinin ne tür seçeneklerin var olduğunu anlamak isteyenlere sunacak çok şeyi vardır. Türkiye henüz tam olarak tanımlanıp araştırılmamış pek çok örnekten yalnızca biridir. Mevcut kamu bankacılığı ve özel sektör finansmanının alternatifleri üzerine daha fazla araştırmaya büyük ihtiyaç vardır. Bu, neoliberalizme karşı sürdürülebilir ve ilerici alternatifler geliştirmenin vazgeçilmez koşuludur.

Sonnotlar

1 Daha detaylı tartışma için bkz. Marois, 2013.

2 Yani bankalar siyasi bir hak olan tasarruflarını gerçek miktarlarının çok üstünde büyütebilme hakkını geliştirdiler; rezervde tutulan her birim nakit için bankacı on birim daha kredi verebiliyordu.

3 Önal (2013) tarımsal kredi piyasasında fon kaynaklarının özelleştirilmesiyle gerçekleşen son dönüşümleri özetlemektedir.

4 Bkz. <http://www.akparti.org.tr/site/akparti/parti-programi#bolum> (erişim 2 Mayıs 2013).

5 CHP, Çağdaş Türkiye İçin Değişim Cumhuriyet Halk Partisi Programı, <http://www.chp.org.tr/wp-content/uploads/chpprogram.pdf> (erişim 2 Mayıs 2013). CHP'nin kıdemli bir ekonomi danışmanı ile yapılan bir görüşmede de ayrıca teyit edilmiştir.

6 Bu kısım denetlenmiş bilançolar ve başkanın yönergeleri dahil Banco Popular'ın internet sitesinden alınmıştır (<https://www.popularenlinea.fi.cr/bpop/>) (Ayrıca bkz. Marois 2013).

YAZARLAR HAKKINDA

Thomas Marois Londra Üniversitesi SOAS Kalkınma Çalışmaları'nda öğretim üyesi ve Edward Elgar tarafından basılan *States, Banks and Crisis: Emerging Finance Capitalism in Mexico and Turkey* (Türkçesi NotaBene Yayınları'ndan basılan *Devletler Bankalar ve Kriz: Meksika ve Türkiye'de Yükselen Mali Kapitalizm*) kitabının yazarıdır. Yakın dönemde araştırmaları yükselen kapitalist ülkelerde kalkınma için özel finansman teminine alternatifler üzerine odaklanmaktadır.

Ali Rıza Güngen Ondokuz Mayıs Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi'nde öğretim elemanıdır. Araştırmaları kamu borcu, devletin yeniden yapılandırılması ve Türkiye'de demokrasi alanındadır. Borç Yönetimi ve finansallaşma üzerine olan doktora tezi Behice Boran Özel Ödülü'ne ve Türk Sosyal Bilimler Derneği tarafından verilen 2013 Genç Sosyal Bilimci Ödülü'ne layık görülmüştür.

Teşekkürler

Metnin çevirisini üstlenen Fırat Duruşan'a teşekkür ederiz.

Referanslar

Akyüz, Y. ve Boratav, K. 2003. The making of the Turkish financial crisis. *World Development* 31(9): 1549-1566.

Aydın, Z. 2005. *The political economy of Turkey*. London: Pluto Press.

Aysan, A. F. ve Ceyhan, S. P. 2010. Efficiency of banking in Turkey before and after the crises. *Banks and Bank Systems*, 5(2): 179-198.

Bağımsız Sosyal Bilimciler (BSB). 2001. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Üzerine Değerlendirmeler. BSB Metinleri. http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org/Yazilar_BSB/BSBgegp.pdf (erişim, 17 Mart 2013).

Banking Regulation and Supervision Agency (BRSA). 2010. Structural developments in banking (issue 5). Ankara: BRSA. http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/english/Reports/Structural_Developments/10132byg5_eng_final_230911.pdf (erişim, 29 Kasım 2013).

Banking Regulation and Supervision Agency (BRSA). 2003. Banking sector restructuring program progress report – (VII). October. Ankara: BRSA. http://www.bddk.org.tr/websitesi/english/reports/other_reports/2653bsrp_102003.pdf (erişim, 16 Temmuz 2013).

Banking Regulation and Supervision Agency (BRSA). 2002. Banking sector restructuring program progress report – (V). November. Ankara: BRSA. http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/english/Reports/Other_Reports/2651BSRP_Progress_112002.pdf (erişim, 16 Temmuz 2013).

Banks Association of Turkey (BAT). 2012. *The banking sector in Turkey, 1960-2011*. Istanbul: BAT. http://www.tbb.org.tr/en/Content/Upload/Dokuman/20/The_Banking_Sector_in_Turkey__1960_-_2011.pdf (erişim, 29 Kasım 2013).

Banks Association of Turkey (BAT). 2009. *Banks in Turkey*. Istanbul: BAT.

Banks Association of Turkey (BAT). 2008. *Banks in Turkey*. Istanbul: BAT.

Banks Association of Turkey (BAT). 2001. *Banks in Turkey*. Istanbul: BAT.

Banks Association of Turkey (BAT). 1999. *In its 40th year: The Banks Association of Turkey and the Turkish banking system, 1958–97*. Istanbul: BAT.

Banks Association of Turkey (BAT). 1971. *Banks in Turkey*. Istanbul: BAT.

Bateman, M. 2010. *Why doesn't microfinance work? The destructive rise of local neoliberalism*. London: Zed Books.

Bekaert, G., Harvey, C. R. ve Lundblad, C. 2005. Does financial liberalization spur growth? *Journal of Financial Economics*, 77: 3-55.

- Boehmer, E., Nash, R. C. ve Netter, J. 2005. Bank privatization in developing and developed countries: Cross-sectional evidence and the impact of economic and political factors. *The Journal of Banking and Finance*, 29: 1981-2013.
- Boubakri, N., Cosset J.-C. ve Guedhami, O. 2008. Privatisation in developing countries: Performance and ownership effects. *Development Policy Review*, 26(3): 275-308.
- Brenner, N. 1998. Between fixity and motion: Accumulation, territorial organization and historical geography of spatial scales. *Environment and Planning D: Society and Space*, 16(5): 459-481.
- Brown, E. 2013. *The public banking solution: From austerity to prosperity*. Baton Rouge, Louisiana: Third Millennium Press.
- Butzbach, O. 2012. European savings banks and the future of public banking in advanced economies: The Cases of France, Germany, Italy and Spain. *Public Banking Institute Journal*, 1(1): 34-78.
- Caprio, G., Fiechter, J. L., Litan, R. E. ve Pomerleano, M. (der.). 2004. *The future of state-owned financial institutions*. Washington, DC: Brookings Institution Press.
- Chakrabarti, R. 2012. State Bank of India: The opportunities and challenges of being a state-owned bank in India. In Yi-chong, X. (der.), *The political economy of state-owned enterprises in China and India*, 247-272. Houndsmills, Basingstoke, UK: Routledge MacMillan.
- Culpeper, R. 2012. Financial sector policy and development in the wake of the global crisis: The role of national development banks. *Third World Quarterly*, 33(3): 383-403.
- Cypher, J. M. 1989. The debt crisis as 'opportunity': Strategies to revive U.S. hegemony. *Latin American Perspectives*, 16(1): 52-78.
- Dinç, I. S. 2005. Politicians and banks: Political influences on government-owned banks in emerging markets. *Journal of Financial Economics*, 77: 453-479.
- Economic Research Forum (ERF). 2005. *Turkey country profile: The road ahead for Turkey*. Cairo, Egypt: ERF.
- Eldem, E. 2005. Ottoman financial integration with Europe: Foreign loans, the Ottoman Bank and the Ottoman public debt. *European Review*, 13(3): 431-445.
- Ergüneş, N. 2008. *Bankalar, Birikim, Yolsuzluk: 1980 Sonrası Türkiye'de Bankacılık Sektörü*. İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı.
- Fine, B. 2008. Privatization's shaky theoretical foundations. In Bayliss, K. ve Fine, B. (der.), *Privatization and alternative public sector reform in Sub-Saharan Africa: Delivering on electricity and water*, 13-30. New York: Palgrave Macmillan.
- Gerschenkeron, A. 1962. *Economic backwardness in historical perspective: A book of essays*. Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press.
- Gunn, C. 2011. Workers' participation in management, workers' control of production: Worlds apart. *Review of Radical Political Economics*, 43(3): 317-327.
- Guttmann, R. 1994. *How credit-money shapes the economy: The United States in a global system*. New York: M. E. Sharpe.

- Halkbank. 2010. *2009 Annual report*. Ankara: Halkbank.
- Harvey, D. 2010. *The enigma of capital and the crises of capitalism*. London: Profile Books.
- Harvey, D. 2005. *A brief history of neoliberalism*. New York: Oxford University Press.
- Hilferding, R. 2006 [1981]. *Finance capital: A study of the latest phase of capitalist development*. London: Routledge.
- International Monetary Fund (IMF). 2012. Turkey: 2011 Article IV Consultation. Country Report No. 12/16. Washington, DC: IMF.
- Keser, İ. 1993. *Türkiye’de Siyaset ve Devletçilik*. Ankara: Gündoğan.
- Keyder, Ç. 2000. *Türkiye’de Devlet ve Sınıflar*. İstanbul: İletişim.
- Kıbrıççı Artar, O. ve Atılğan Sarıdoğan, A. 2012. Küresel Finansal Krizin Türkiye’de Bankacılık Sektörü mali Yapısına Etkileri”. *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2.
- Kök, D. ve Ay, O. E. 2013. 2008 Küresel Finansal Krizin Türk Bankacılık Sektörü Etkinlik Düzeylerine Yansıması Üzerine bir Araştırma”. *Uluslararası İktisadi İdari İncelemeler Dergisi*, 10: 155-170.
- Kuruç, B. 1987. *Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi*. Ankara: Bilgi.
- Lapavitsas, C. 2009. Systemic failure of private banking: A case for public banks. Discussion Paper no. 13. London: Research on Money and Finance.
- La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F. ve Shleifer, A. 2002. Government ownership of banks. *Journal of Finance*, 57(1): 265-301.
- Marois, T. 2013. State-owned banks and development: Dispelling mainstream myths. MSP Occasional Paper No. 21. Cape Town: Municipal Services Project.
- Marois, T. 2012. *States, banks, and crisis: Emerging finance capitalism in Mexico and Turkey*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing
- Marois, T. 2011. Emerging market bank rescues in an era of finance-led neoliberalism: A comparison of Mexico and Turkey. *Review of International Political Economy*, 18(2): 168-196.
- Marshall, W. C. 2010. Banco del Sur and the need for downstream linkages: The role of national publicly owned banks. *International Journal of Political Economy*, 39(3): 81-99.
- Martinez-Diaz, L. 2009. *Globalizing in hard times: The politics of banking-sector opening in the emerging world*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- McDonald, D. A. ve Ruiters, G. (der.). 2012. *Alternatives to privatization: Public options for essential services in the global South*. Cape Town: HSRC Press.
- McNally, D. 2011. *Global slump: The economics and politics of crisis and resistance*. Pontypool, Wales, UK: The Merlin Press.
- O’Connor, J. 2009 [1973]. *The fiscal crisis of the State*. New Brunswick, NJ: Transaction.
- OECD. 2010. *Bank profitability: Financial statements of banks 2000-2009*. Paris: OECD.
- OECD. 1999. *OECD economic surveys: Turkey 1998-1999*. Paris: OECD.

Önal, N. E. 2013. Tarımın Borçlanma Kaynakları Özelleşiyor. *Sol* (Sol Bakış – Tarım ve Çiftçilik), 6 Nisan.

Öniş, Z. 2011. Power, interests and coalitions: The political economy of mass privatisation in Turkey. *Third World Quarterly*, 32(4): 707-724.

Orhangazi, Ö. 2008. Financialisation and capital accumulation in the non-financial corporate sector: A theoretical and empirical investigation on the US economy: 1973-2003. *Cambridge Journal of Economics*, 32: 863-886.

Öztürk, H., Gultekin-Karakas, D. ve Hırcıncılar, M. 2010. The role of development banking in promoting industrialization in Turkey. *Région et Développement*, 32: 153-178.

Pamuk, Ş. 2004. The evolution of financial institutions in the Ottoman Empire, 1600-1914. *Financial History Review*, 11(1): 7-32.

PER. 2012. *Public enterprises report 2012*. Ankara, Turkey: Undersecretariat of Treasury, Directorate General of State Owned Enterprises.

PER. 2008. *Public enterprises report 2007*. Ankara, Turkey: Undersecretariat of Treasury, Directorate General of State Owned Enterprises.

Soederberg, S. 2004. The politics of the new international financial infrastructure: Reimposing neo-liberal domination in the global South. New York: Zed Books.

Spronk, S. 2010. Water and sanitation utilities in the global South: Re-centering the debate on 'efficiency'. *Review of Radical Political Economics*, 42(2): 156-74.

Tiryaki, G. 2012. Finansal İstikrar ve Bankacılık Düzenlemeleri (1990-2010 Türkiye Tecrübesi Işığında). TBB Yayın No. 289. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği.

VakıfBank. 2010. *2009 Annual report*. Ankara: VakıfBank.

Veltmeyer, H. 2010. The global crisis and Latin America. *Globalizations*, 7(1-2): 217-233.

von Mettenheim, K. 2012. Public banks: Competitive advantages and policy alternatives. *Public Banking Institute Journal*, 1(1): 2-34.

von Mettenheim, K. ve Butzbach, O. 2012. Alternative banking: Theory and evidence from Europe. *Brazilian Journal of Political Economy*, 32(4): 580-596.

World Bank. 2000. Turkey country economic memorandum, structural reforms for sustainable growth. Report No. 20657-TU. Washington, DC: World Bank.

Yalman, G. L. 2009. *Transition to neoliberalism: The case of Turkey in the 1980s*. İstanbul: Bilgi University Press.

Ziraat Bank. 2010. *2009 Annual report*. Ankara: Ziraat Bank.

www.municipalservicesproject.org

Canadian office

Queen's University
Global Development Studies
152 Albert St.
Kingston, Ontario, K7L 3N6
CANADA

South African office

University of the Western Cape
School of Government
Private Bag X17
Bellville 7535
SOUTH AFRICA